

TYOLOGY OF WOMAN LEADERS AMONG TURKS AND GÜLNAR HATUN LEGEND

Faruk ÇOLAK

Prof. Dr. University of Ömer Halisdemir, Faculty of Science and
Literature, Department of Turkish Language and Literature

fcolak@ohu.edu.tr

Abstract

There are lots of motives related with typology of leader woman in Turkish mytology, epics and tales. The first one among these is Umay Ana myth which has mother goddess role as a product of matriarchal society structure of Turks. It is known that there are lots of studies proving that the signs of this mother goddess is continuing to live in our today's cultural life. Tomris, famous woman ruler of Iskits, is one the rare examples of worth given to woman by this matriarchal society structure and belief system. It is also known that heroines in epic and folk tales have leadership characteristics and this characteristic make them struggle neck and neck with men. Either heroines struggling neck and neck with men whom they want to marry or heroines struggling with and helping heros in men costumes continue to live in folk tales as the remains of this matriarchal society.

Gülnar Hatun legend is a narrative made up of around the name of Gülnar, town of Mersin. The subject of giving a name to an inspired region from the name of hero is treated in all these narratives which consist of four different texts.

Folk imagination is suitable to create heros who can keep alive the memories of hard times they faced. From the historical fact perspective, the narratives created from the migration axis of Gülnar people have been understood as history text and accepted as a reference in the history of the region.

In this study, the legends created during the settlement of Gülnar people and the value of these legends in the context of woman leader typology will be revealed.

Keywords: *Woman, Leader, Type, Legend, Gülnar Hatun*

TÜRKLERDE LİDER KADIN TİPOLOJİSİ VE GÜLNAR HATUN EFSANESİ*

Özet

Türk mitolojisi, destanları ve hikâyelerinde lider kadın tipolojisiyle ilgili pek çok motif yer alır. Bunların başında Umay Ana miti gelmektedir ki, bu mit Türklerin anaerkil toplum yapısının ürünü olarak ana tanrıça görevi üstlenir. Bugünkü kültürel hayatımızda bu ana tanrıçanın izlerinin yaşamaya devam ettiğini ortaya koyan pek çok çalışmanın varlığı bilinmektedir. İskitlerin meşhur kadın hükümdarı Tomris, bu anaerkil toplum yapısı ve inanç sisteminin kadına verdiği değer nadir örneklerinden birisidir. Ayrıca pek çok destan ve halk hikâyesinde kadın kahramanın lider özelliği gösterdiği, bu özellikleri yönüyle erkeklerle başa baş mücadelelere girdikleri de bilinenler arasındadır. Gerek kendisi ile evlenecek olan erkekle başa baş mücadele eden kadın kahramanlar gerekse erkek kılığına girerek erkek kahramanlar ile mücadele eden ve onlara yardım eden kadın kahramanlar, bu anaerkil toplum yapısının kalıntıları olarak halk anlatılarında yaşamaya devam etmektedir.

Gülnar Hatun efsanesi, tarihi İçel (bugünkü Mersin) vilayetinin Gülnar ilçesinin adı etrafında teşekkül etmiş bir anlatıdır. Dört ayrı metin olarak karşımıza çıkan bu anlatıların hepsinde kahramanın adından mühlhem bir bölgeye isim verilmesi konusu işlenmektedir.

Halk muhayyilesi karşı karşıya kaldığı zor zamanların hatırasını canlı tutacak kahramanlar yaratmaya elverişlidir. Tarih gerçekliği açısından Gülnar ve civarı halkının göç ve yerleşimleri ekseninde yaratılan bu efsaneler, bazı çalışmalarda tarih metni olarak algılanmış ve bu bağlamda bölgenin tarihinin yazılmasında referans olarak da kabul edilmiştir.

Bu çalışmada Gülnar ve çevresi halkının yerleşimleri sürecinde yarattıkları efsaneler ile bu efsanelerin lider kadın tipolojisi bağlamındaki değeri ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kadın, lider, tip, efsane, Gülnar Hatun.*

GİRİŞ

İnsanoğlunun tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte inanç sistemleri de örülmeye başlamış, bu örülme kadının sosyal hayatta üstlendiği role bağlı olarak eşgüdümlü ve eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir. İşte bu yüzdendir ki, toplayıcı toplumların inanç sistemlerinde tanrılar/tanrıçalar veya ruhlar ağırlıklı olarak kadın şeklinde tasavvur edilmiştir. Toplayıcı toplum düzeninden avcı ve tarım toplum düzenine geçişle birlikte kadının fonksiyonu zayıflamış veya sınırlanmış olduğundan ait olduğu toplumun inanç merkezinde yer alma özellikleri de zayıflamış, gerilemiştir. Hal böyle olunca toplayıcılıktan avcılık veya tarım topluluklarına geçen topluluklarda kadın şeklinde tasavvur edilen

* Bu çalışma, 12-14 Mayıs 2016 tarihleri arasında Adnan Menderes Üniversitesi tarafından Aydın'da gerçekleştirilen "Kültürel Miras ve Kadın Sempozyumu"na sunulan "Türklerde Lider Kadın Tipolojisi ve Gülnar Hatun Efsanesi" başlıklı bildirinin genişletilmiş şeklidir.

tanrı kavramından erkek şeklinde tasavvur edilen tanrı kavramına geçiş yapılmıştır. Bu değişimin temelinde üretim tekniklerinin ve sosyal yapının değişmesi temel etken olarak ortaya çıkmış ve bu değişim tarihin şekillenmesinde etkin rol oynamıştır.

Tarihsel süreçte kadının güçlüden zayıfa doğru giden fonksiyonu, onu sosyal ve siyasal hayatın dışına taşımış ve bu sebepten dolayıdır ki, kadının bu durumu geleneksel bir yapıya bürünmüştür. Geleneksel hâle gelen kadının sosyal hayattaki bu durumu, günümüzdeki kadının sosyal ve siyasal hayatta üstlendiği rolü de tartışılır hâle getirmiştir.

Türklerde Lider Kadın Tipi

Türk sosyal hayatında ve devlet geleneğinde kadın, diğer toplumlarda olduğu gibi ikincil değil tam aksine birincil olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz bunun atlı göçebe kültürünün ortaya koyduğu yaşam tarzından kaynaklandığını düşünüyoruz. Genel olarak toplumlar, üretim yöntemlerinin değişmesiyle birlikte yukarıda açıklanan şablona uygun bir evrilme yaşarken, Türk topluluklarında kadın yaşadığı sosyal hayatın gerekliliği olarak toplayıcı toplum dönemlerdeki inanç kodlarını kısmen de olsa devam ettirmiştir.

Orhun yazıtlarında geçen “*Türk halkı yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İlderiş Hakanı (ve) annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup (daha) yükseğe kaldırmışlar*” (Tekin 2010: 27) sözleri Türklerde kadının yerini ortaya koyması açısından dikkate değerdir. Hakanı tanrının gölgesi kabul edip, onun kanını kutsayan Türk devlet anlayışında hakanın eşi de aynı oranda kutsallaştırılır. Orhun yazıtlarından alınan yukarıdaki alıntıda geçen *kağanın eşinin göğe kaldırılması* kadının kağanla birlikte ve aynı derecede kutsanmasına işaret eder.

İskitlerin demir anlamına gelen kadın hükümdarı Tomris dünyanın bilinen ilk kadın hükümdarı olarak kabul edilmektedir. M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı sanılan erkekler gibi kılıç kullanıp ok atan Saka kraliçesidir. Pers kralı Kirus’u öldürüp kafasını kan dolu fiçiyeye atarak oğlunun intikamını alır. Lider kadın tiplemesinin tarihteki bilinen ilk tipi olan Tomris, Türk halk anlatmalarında karşımıza çıkan kahraman kadın tiplemesinin de prototipini oluşturur.

Göktürk ve Uygur kağanlarının eşleri devlet işlerinde kağanlar kadar söz hakkına sahipti ve daha da ötesi emirnamelerin imzalanmasında kağanın yanında hatununun da imzası yer alırdı (Gündüz 2012: 132).

Türk Halk Anlatmalarında Lider Kadın Tipi

Genel anlamda kahraman veya lider kadın tipi, “Jung tarafından ortaya konan animus arketipi doğrultusunda ‘kadına miras kalan erkeğin kollektif imajı’ bilgisini destan devri ve daha öncesi anahanklik dönemlerinden getirmiş olduğu bilinçaltıyla” (Öncül 2008: 580) ortaya çıkmakta ve halk anlatmalarında kendine yer bulmaktadır.

Kahraman veya lider kadın tipleri, Türk halk anlatmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Mehmet Kaplan, kadının İslâmiyet öncesi alp tipine yaklaştığını, erkekler gibi ata bindiğini, ok attığını, kılıç kullandığını, kadının bu özelliklerinin kahraman kadın tipi olduğunu belirtir (Kaplan 1976: 41). Ağırlıklı olarak *zor imtihanı başarmak* motifine bağlı olarak karşımıza çıkan bu tipler, genellikle erkeklerle başa baş mücadele veren veya tek başına bir grubu yönetme becerisine sahip kadınlar olarak karşımıza çıkarlar.

Türk tarihinde kahraman kadın tiplmesiyle ilgili en eski veri Marco Polo seyahatnamesinde geçen Cengiz Hanın torunu Kaydu’nun kız Ayyürek’in hikâyesidir (Marco Polo 1985: 212, 213).

Türk devlet geleneğindeki kadına bu yaklaşım tarzı destanlarımızda da aynı oranda kendisine yer bulur. Bu bağlamda destanlarımızda tanrısal özellikli kahraman kadınların varlığı, bu durumun açık bir delili olarak kabul edilebilir. Her şeyden önce yaratılış destanında Tanrı Kayra Han’a yaratma ilhamını veren Akine/Akana, bir kadındır ve yaratma ilhamını veren bu kadın Umay mitinin destana yansımış şeklinden başka bir şey değildir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan’ın evlendiği kızların ışık ve ağaç gibi kutsal unsurlarla ilişkilendirilmesi ve tanrısal özelliklerinin olması tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Uygurların Göç destanının oluşmasına sebep olan olayların başlaması, Hatun dağındaki kutsal yada taşını kaybedilmesiyle birlikte başlar. Bu dağın adını Hatun olması, Türk destanlarındaki kadının yerini vurgulaması açısından oldukça dikkate değerdir.

Türk halk anlatmalarının en önemlilerinden birisi olan Dede Korkut destanlarında, kahraman veya lider kadın tipleriyle ilgili oldukça fazla örnek yer almaktadır. Kırk yiğitle boy gösteren erkeklerin yanında kırk kahraman kızla sosyal hayatta rol alan Boğaç Han destanının kadın kahramanı Burla Hatun (Gökyay 1973: 9) bu tipin en önde gelen örneklerindedir. Bamsı Beyrek destanının kadın kahramanı Banı Çiçek (Gökyay 1973: 36) ile Kanturalı destanının Selcen Hatun’u (Gökyay 1973: 95, 96) hem sevgili hem de kahraman kadın tipi olarak önemli bir yer tutar. Dede Korkut’un bu kadınları Kaplan’ın belirttiği alp tipine yaklaşan kadın tiplerinin en önde gelen temsilcileridir.

Türk destanlarındaki bu kahraman kadın tiplerinin yanında, halk hikâyelerinde de benzer tiplere rastlanır. Şah İsmail hikâyesinin Arap Üzengi’si (Çolak 1994: 112, 113, 178, 179), Kirmanşah hikâyesinin Yemen Padişahının kızı (Alptekin 1999: 151, 152) ve Yaralı Mahmut hikâyesinin kadın kahramanı Mahub (Sakaoğlu vd. 1997: 255, 256) destan devri kahraman kadın tiplerinin devamıdır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün ancak, Karakalpakların Kırk Kız Destanı (Uygar 1997) ile

Kazakların Dariyğa Kız destanı (Yıldırım 2015) bütün bu kahraman ve lider kadın tiplerini bünyesinde barındıran yegane destan metinleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk halk anlatmalarındaki lider ve kahraman kadın tipini en iyi anlatan ifadeler, Kanturalı'nın babasına sarfettiği: “*Baba men yerümden durmadın ol durmuş ola; men karakoç atuma binmedin ol binmiş ola; men kanlu kâfir eline varmadın ol varmış, mana baş getürmüş ola.*” (Gökyay 1976: 83)

Lider Kadın Tipi Bağlamında Gülnar Hatun Efsanesi

Gülnar adının nereden geldiğiyle ilgili sorgulamalardan kaynaklanan Gülnar Hatun merkezli anlatmalar geçmeden önce, Gülnar ve çevresinin etnik ve tarihî yapısına kısaca göz atalım.

İçel ve Taşeli çevresindeki ilk yerleşimler, neolitik döneme tarihlenmektedir. Türk oymaklarının bu bölgeye yerleşmesi ise miladi 1180 yıllarına dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren bölgeye Yıva, Satılı, Hacı Bahaeddinli, Oğuzhanlı, İshaklı, Hoca Yunuslu, Beydilli, Ekizce, Büyük Ece, Cebirlü, Konur, Kurt, Emirşah, Timurlu isimli boy, oymak ve cemaatler yerleşmiştir (Çelik 2000a: 450-455; Çelik 2000b: 93-95). Günümüzde Gülnar ve çevresinde bu isimleri taşıyan köy isimlerinin yaygın olduğunu belirtmekte fayda var.

Gülnar merkezli olmak üzere Taşeli'ye Türk yerleşimiyle ilgili destancılık geleneği çerçevesinde anlatılan tarih ve efsane karışımı pek çok anlatma yer almaktadır. Bu metinlerin temelinde Orta Asya'dan Gülnar ve çevresine göçen halkın göçle ilgili tarihsel hatıraları yatmaktadır. Bu ön kabule göre tarihsel gerçekliği daha güçlü olan metinleri önce, tarih gerçekliği daha az olmakla birlikte bu gerçekliği kırıntılar halinde bünyesinde barındıran anlatmaları ise ikinci sırada vereceğiz.

Çok az tarihi belgeye dayanmakla birlikte yukarı da aktarılan tarih gerçeğinden hareketle oluşturulmuş metinler şunlardır:

GÜLNAR HATUN¹

“Emevi Araplarının son Halifesi Mervan II adına komutan Nasır oğlu Seyyar'ın yönetimi zamanında Türkmen oymaklarının ileri gelenlerinden Yahşi Bey'in 731 yılında bir kızı olur. Kızın doğumu üzerine gökte ay yıldızlı bayrak çizildiğini gören Yahşi Bey, bu durumu yorması için İkez Ata'ya gider. İkez Ata, biraz düşündükten sonra doğan kızın yiğit bir kişi olacağını ve ulusuna öncü olup bayraklaşacağını, onu erkekler gibi yetiştirmezse kendisini de ulusu da yere vuracağını söyler.

¹ Metin “Teoman, Zeki, (1990), “Gülnar Hatun: Türkmen Oymaklarını Anadolu'ya ilk Getiren Kadın”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 48, s. 30-35.” künyeli çalışmadan tarafımızca kısaltılmıştır. Metnin daha uzun ve kısmen hikâyeleştirilmiş şekli ilgili künyede bulunabilir.

Yahşi Bey doğan çocuğun adını ne olacağı konusunda karısı Duru Han'a danışır ve ondan aldığı fikir doğrultusunda Baykal gölü dolayındaki Kâhta kentinin komşusu Gülnar kentinden geldikleri için çocuğun adını da Gülnar koyarlar.

Bilik Ata'nın eğitimine tabi tutulan Gülnar Hatun'un okul arkadaşları arasında Buhlu Han'ın torunu ve yiğit Usman'ın oğlu Yırbağı da vardır. Arap yönetimi, Usman'ın adını Müslim, Yırbağı'nın adını İbrahim olarak değiştirmiştir.

745 yılına gelindiğinde Gülnar hatun ile Arap yönetimi arasında çeşitli çekişmeler yaşanır. Yırbağı ile Gülnar Hatun kurdukları küçük birliklerle direniş hazırlıkları başlatırlar.

748 yılına gelindiğinde Yırbağı, Horasanlı Eba Müslim olur ve Vali Nasir oğlu Seyyar'la yaptığı savaşı kazanır. Çeşitli savaşlarla Seyyar'ın ordularını yenen Eba Müslim, Emeviler'i yıkıp Abbasi devletini kurar ve Horasan'a döner. Gülnar Hatun ile nişanlanır. Kurulan Türk devletinin başkenti Merv olur. Halife tarafından Ebamüslim'in zehirlenerek öldürülmesi üzerine Gülnar Hatun göç kararı alır. Eba Müslim'in öldürülmesi üzerine halifenin özrünü kabul etmeyip yola çıkan Gülnar Hatun, çeşitli vaatlere aldırılmaz ve yürüyüşüne devam eder. Irak'ı geçerek Anadolu topraklarına girer. 769 yılı dolaylarında Göksu vadisine ulaşılır. Gülnar Hatun, Halife Mansur'un adamları tarafından Öldürülen Gülnar Hatun, Sarkıtlı İn düzündü gömülür. Büyük Ece'nin ana tarafı bugünkü Gülnar, baba tarafı ise Anamur tarafına yerleşirler. Göksu ırmağının batısındaki topraklara Gülnar adı verilir." (Teoman 1990: 30-35)

GÜLNAR HATUN

"Orta Asya'da Balkaş Gölü kıyısında Gülnar kenti vardır. Türkler 12. yüzyılın başında Gülnar kentinden Anadolu'ya göç etmeye başlarlar. Yahşi Bey'in ölümü üzerine kızı Gülnar Hatun göç edenlere öncülük eder. Bu göçerler, Torosları aştıktan sonra Göksu Irmağı'nın batı kıyılarına dağılmışlardır.

1235 yılında Zeyne köyü merkez olmak üzere Gülnar Hatun'un ana sülalesi, Ovacık bölgesine, baba tarafı da İshaklar ve Anamur'un Kızılca köylerine yerleşmişlerdir. Bir kısmı da geri dönerek Tarsus ve Mersin'in dağ eteklerine dağılmışlardır.

Gülnar Hatun, ilk adı Anaypazarı diye bilinen şimdiki Gülnar bölgesini beğendiğinden buraya kendi adını vermiştir. ...Yahşi Bey'in bir kolunun Demirciler sülalesi olarak Adana yöresinde kaldığı, bir kısmının da Göksu ırmağı batı kıyısına gelip yerleştiği, diğerlerinin de

Köseçobanlı merkez, Akseki, Kızılburun mevkiini yurt edindikleri söylenmektedir.” (Bilir 2003: 14, 15)

Bu iki metinde ortaya konulan tarih gerçekliği Gülnar ve çevresi halkının Merv civarından göç edip Mersin’in Gülnar ilçesi ve çevresine yerleşmeleri ve bu göç macerası süresince kendilerine Gülnar Hatun’un liderlik etmeleridir. Bu iki temel gerçekliğe ilave olarak göç esnasında halka önderlik eden kişilerin isimlerinin Gülnar ve çevresinde yer ismi olarak yaşatılması olgusudur.

Burada temas edilen tarih gerçekliğinin üzerine bina edilmiş Gülnar Hatun efsanesinin tespit edilmiş birkaç anlatması karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatmalarda konu ve motif açısından farklılıklar yer alırken, kahramanlar açısından bazı müştereklikler göze çarpmaktadır. *Taş kesilme, kahraman kadın ve sevdiği kızı alabilmek için zor imtihanı başarma* gibi ortak motiflerinin işlendiği bu anlatmalar, birer yer adı efsanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatmalardan bazılarını aşağıda sunuyoruz:

GÜLNAR İLE AYDINCIK

Bu günkü Gülnar ilçesinin olduğu yerde eskiden civar yörükleri yaz aylarında “Anay Pazarı” denilen bir pazar kurarlardı, alışveriş ederler, eğlenceler düzenlerlermiş.

Yörük beylerinden birinin Gül isminde çok güzel bir kızı, diğer bir beyin Nar adında bir oğlu, bir başka beyin de Aydın adında bir oğlu varmış. Anay Pazarı’nın kurulduğu günlerin birinde her iki bey oğlu da Gül kızı görüp sevdalanmışlar. Pazarın kurulacağı ertesi yıla kadar dertlerini kimselere açmadan sevda ateşiyle yanmışlar. Pazarın tekrar kurulacağı vakti sabırsızlıkla beklemişler. Vakit gelmiş, Pazar kurulmuş, civar yörükleri tekrar toplanmışlar. Bu günü sabırsızlıkla bekleyen Nar ve Aydın, Gül kızı babasından istemişler. Bey, kızını isteyen delikanlılar arasında seçim yapamamış. Her iki delikanlıyı da beğenen bey, kızına çıkan bu kısmetlerden birini seçebilmek için delikanlılara: “İkiniz aranızda yarışmalar yapacaksınız; galip gelene kızımı vereceğim” der. İki yiğidin yapacakları yarışlar için Pazar yerinde bir meydan açılır. Herkes oraya toplanır.

İki yiğit güreşte, kılıç kullanmada, ok atmada yenişemezler. Son olarak binicilikte yarışır. Başbaşa giden atları görenler bunda da yenişemeyeceklerini düşünürlerken yarışın bitimine çok az kala Aydın’ın atı tökezler; Aydın yere düşer. Nar tek başına yarışı bitirir, imtihanı kazanır. Halk Aydın’ın talihsizliğine üzülür.

Gül ile Nar, kırk gün kırk gece süren eşsiz bir düğünle evlenirler. Pazar kurulan yere yeni evli çiftin adlarını verip buraya Gülnar derler.

Yarışı ve Gül kızı kaybeden Aydın, herkesten uzak bir yer olan deniz kenarında bir yere gelip yerleşir. Bu yere de ona acıdıklarını ifade eden Aydıncık adı verilir. (Erol 1996: 138)

GÜLNAR

Çok eski zamanlarda bugünkü Gülnar ilçesinde bir bey yaşarmış. Beyin Gülnar adında çok güzel bir kızı varmış. Civardaki bütün gençler bu kıza âşık olmuş. Bu durumu bilen bey, kızının güzelliğiyle gurur duymuş.

Günün birinde ünlü kâhin gelmiş buraya. Bey, taliplisi çok olan kızının geleceğini sormuş kâhine. Kâhin, kızın bir ejderha tarafından öldürüleceğini söylemiş. Bu duyduklarına çok kızan bey, kâhini önce huzurdan, sonra da memleketinden kovmuş. Fakat içine bir kuşku düşmüş. Yüksek bir dağın üzerine bir şato yaptırmış. Etrafına muhafızlar yerleştirip kızını buraya kapatmış. Arada bir ziyaretine gelmesine rağmen kız burada sıkılıyormuş.

Bir gün baş muhafızı ikna eden kız, kırlara çiçek toplamaya çıkmış. Şatodan ve muhafızlardan bir hayli uzaklaşan kız, bir uçurum kenarına gelmiş. Yeri göğü titreten bir gürültüyle arkasını dönen kız, ağzından alevler saçan dev bir ejderhayla karşılaşmış:

“Allah’ım, bu pis canavara yem edeceğine beni kara taş et!” demesiyle kız kara taş olmuş.

Kızın bu hazin sonuna çok üzülen bey: “Kızım öldü, bari adı yaşasın” diyerek şehrine kızının adını vermiş. Bundan sonra buraya Gülnar denilmeye başlanmış.

Şimdi Gülnar’ın dağlık bir yerinde kızın taşlaşmış şeklinin hâlen durduğu söylenir. (Erol 1996: 135)

GÜLNAR

Yüzyıllar önce Taşeli yöresinde iki büyük Pazar kurulmuş. Biri Anaypazarı, öteki de Bardat. Burada zenginlerin “hanay, anay” denilen görkemli konakları olduğu için “Anaypazarı” adını almış.

Derler ki, Nar Bey, Gül Hatun’u Anaypazarı’nda görüp âşık olmuş. Nar Bey bir oba beyi, Gül Hatun da bir bey kızı. Güzelliği dillere destan. Oba yürüyüşe geçmiş. Üç dört gün yürüyüp Barçın yaylasına ulaşacaklar. Bir çeşme başına geldiklerinde Gül Hatun’u görmüş. At üstündeki Nar Bey’e bir bakmış, bir daha bakmış. Nar Bey’in içine öyle bir ateş atmış ki cayır cayır yanmış. Donmuş kalmış atın üstünde. Yıldırım çarpmışa dönmüş. Yörük töresinde

yüklenen yükün çözüldüğü ne görülmüş ne duyulmuş. Böyle olmasa, küçük düşeceğini bilmesi göçten vaz geçecek. Günlerce yol alınarak Barçın yaylasına ulaşılmış.

Nar Bey'in içindeki ateş büyüyüp bir yangına dönmüş. Yaz süresince Gül Hatun'u düşünmüş. Karar vermiş. Güz gelip dönüşte Anaypazarı'na varınca onu babasından istetecek. Aslında obalarda evlenecekler eşlerini ya Anaypazarı'nda ya da Bardat'ta seçer, güz gelince evlenirmiş.

Güz gelmiş Nar Bey'in obası Anaypazarı'na dönmüş. Gül Hatunu istemek için hazırlık yapmış. İyi de Gül Hatun'un âşığı bir nar Bey değil ki, Aydın Bey de var. İki âşık birbirlerinden habersiz Gül Hanım'ın babasına ulak yollamış. Kızın babası karar verememiş ve kızı isteyen iki beyi de yanına çağırılmış. Kışları Gilindire'de geçirdiklerini ve oturdukları yerde su olmadığını söylemiş. Âşıklardan birine Hacıbahattin köyünden su getirmeyi, diğersinin de Gilindire'de yardım almadan kesme taşlardan görkemli bir çeşme yapmasını önermiş. Ad çekme neticesi su getirme işi Nar Bey'e, çeşme yapma işi ise Aydın Bey'e çıkmış. Gece gündüz çalışmışlar. Aydın Bey'in görkemli çeşmeyi bitirmesi için son taşı kalmış. Çok yorgun olduğu için bu son taşı sabah erkenden yerleştirebileceğini düşünmüş. Evine gitmiş.

Ertesi gün erkenden çeşmenin yanına koşmuş, bir de ne görsün! Çeşmenin dibinden gürül gürül su akmakta. Akşamın işini sabaha bırakınca yarışı kaybetmiş. Gidip denize atmış kendini. Ardından koşanlar onun azgın dalgalar arasında kaybolduğunu görmüşler.

Gül Hatun'un Nar Bey'le evlenmesine karar verilmiş. Gül Hatun'un adıyla Nar Bey'in adı birleşince Gülnar çıkmış ortaya. Bu mutlu evliliğin hiç unutulmaması için de düğün yapılan yerin adına "Gülnar" demişler. Aydın Bey'in de unutulmamasını istedikleri için Gilindire'ye "Aydıncık" adını vermişler. (Bilir 2003:16-18)

GÜLNAR EFSANESİ

Büyük kuraklık Asya'yı kasıp kavurunca Türkler anayurtlarını bırakıp dünyanın dört yanına dağılmışlar. Gece gündüz demeden dağlar aşip dereler geçerek, ya verimli bir toprak ya da dost bir kucak bulabilmek için, ellerinde kılıç, ağızlarında savaş türküleriyle yol almışlar. Ne akan kanlar, ne kaybedilen canlar yollarından çevirememiş onları. Aman diyene kılıç kaldırmadan, karşı koyana aman vermeden yürümüşler, yürümüşler. Her geçtikleri yerde silinmez izler bırakmış, her kaldıkları yerde unutulmaz öykülerin, efsanelerin kahramanı, yaratıcısı olmuşlar. Gülnar efsanesi de bunlardan biri.

Karaman yaylasından Göksu vadisine gelen kalabalık bir Türk obası, başkanları Gökbay'ı kaybeder. Ölüm var ama dönmek yoktur yoldan. Gökbay'ın kızı babasının yerine

geçer. Geçer ya, babasının acısı bir kor olup yakar onu. Ağlamak ister ağlayamaz. Gelenektir oba başı ağlamaz. Toroslarda kalkan kılıçlar, Göksu vadisini geçip Taşeli Platosu'na tırmanır.

Suların coştığı, kanların kaynaştığı bir ilkbahar sabahıdır. Üstünde bozkurt işli bayrak havaya kalkar. Bu bir “dur” işaretidir. Obadakiler bu beklenmedik buyrukla irkilir. Oba başı ileride bir tepenin üzerindedir. Obadakiler hemen çevresinde toplanır. Başkan doğuyu göstermektedir. Gözler o tana çevrilir. Gördükleri manzara büyüler onları. Ağaçlar arasında masmavi iki göl. Gölün önünde çok geniş bir düzlük. Kuşlar uçuşuyor, yaban güvercinleri düzlüğe süzülüyor. Düzlüğün ilerisi çam ormanı. Hayal edilen bir yerdir burası. Başkan konaklama işareti verir. Aylar, yıllar süren yolculuk bitmiştir artık. Herkes sevinç çığlıkları atarak sağa sola koşarken üzgün olan yalnız başkandır. Göl babası Gökbay. Asya'daki kasabaları Gölner. Babası bu kasabanın adını vermiştir ona. Bir göl başı bulana dek yürüyeceklerini söylemiştir ölmeden. İşte babasını özlemine çektiği yer burasıdır. Oba başkanın çevresinde toplanmış son buyruğunu beklemektedir. O ise atın üstünde canlı bir heykel gibidir. Yaşlı biri dayanamayıp:

-Gül gayrı obabaşı. Sen gül ki biz de gülelim, diye yalvarır.

Oba bir ağızdan tekrar eder:

-Gül gayrı, gül gayrı. Sen gülmeyince gülmeyiz biz.

Başkan atından atlar hemen. Gülmektedir. Tanrı'nın hoşuna gider bu hareket. Birden güller yeşermeye, açmaya başlar. Gül kokuları sarar her yanı. Bülbüller en tatlı nağmeleriyle ötüşür. Kır çiçekleri renk renktir. Kesin karar verilir. Buraya yerleşilecektir. Çadırlar çözülürken başkanın yükselen sesi duyulur. “Yeni yurdumuzun adı Gölner.”

Büyük bir coşku içinde olan çevredekiler Gölner'ı Gölner anlar ve hep bir ağızdan “Gölner, Gölner.” diye bağırırlar.

Çok geçmeden Gölner'in güzelliği dillere destan olur. Yıllar geçer, bir depremle yok olur Gölner. Kasaba yıllar sonra bugünkü yerinde kurulur. (Toroslu 1996: 25)

Görüldüğü üzere Gölner adının nereden geldiği sorusundan hareketle oluşturulmuş efsane metinleri, Gölner ve çevresi halkının Orta Asya'nın kadim kentlerinden Merv'den başlayan ve Gölner'da nihayet bulan göç maceraları bağlamında yaratılmış metinlerdir.

Metinlerden ikisi zor imtihanı başarıma motifi etrafında oluşturulmuştur. Evlenilecek kadın uğruna zor imtihanı başarıma mücadelesi, yukarıda da anlatıldığı üzere Türk tarihi, destanları ve halk hikâyelerinde oldukça geniş bir yer tutmaktadır.

Metinlerden üçüncüsü, bir taş kesilme efsanesidir. Ejderha tarafından öldürülmek istemeyen kadın kahramanın tanrıya yalvararak taşa dönüşmesinin hikâyesidir.

Dördüncü metin ise bir göçün hikâyesidir ki, eski kültürel mirasın yeni yerleşim yerine adapte edilmesini anlatır. Tarihsel bir gerçekliğin üzerine kurulduğu gayet açık olan bu metin yukarıda verilen tarihsel gerçeklik içeren metinlerin hikâyeleşmiş biçimidir.

Bu destansı göç esnasında beyleri öldüğü için ölen beyin kızını kendilerine lider olarak seçen halk, göç bağlamında aslında anaerkil toplum yapısını ortaya koymuş ve bu yapının canlı tutulması için bu halk anlatmalarını yaratmıştır.

Bu zaviyeden bakıldığında, Gülnar ve çevresi halkının yarattığı ve merkezine bir kadını yerleştirdiği halk anlatmalarının ana kahramanı Gülnar Hatun, Türk destanlarında önemli bir yer edinen kahraman kadın tiplerleriyle örtüşmektedir. Uğruna erkeklerin çetin mücadelelerden geçtiği bu kahraman kadın tipi, destan çağından günümüze kurulmuş bir köprüdür. Bu metinlerin tarihsel gerçeklikle ilgisini ortaya koymak oldukça zor, ancak halk muhayyilesinin kahraman yaratma becerisi ve taşıdığı genetik mirası açığa çıkarması açısından dikkate değer anlatmalardır.

SONUÇ

Sonuç olarak Gülnar Hatun efsaneleri, Gülnar ve çevresi halkının tarihi göçünün halk anlatmalarına yansımış şekilleridir. Metinler, hiç şüphesiz birer yer adı efsanesi olarak teşekkül ettirilmiştir. Ancak bu metinlerin en dikkate değer tarafı anaerkil toplum yapısının yansımalarını ihtiva ediyor olmalarıdır ve kahraman yaratmaya elverişli toplum yapısının kültür kodlarını açığa çıkarması açısından dikkate değerdir. Halk önceki yurtları Gülnar isimli bir yerden yeni yerlerine yerleşirken bu yerleşimin hikâyesini destanlaştırmak istemiş ve bu göç hikâyesine uygun kendi kültür genleri ve kodları ile örülmüş metinler ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat, (1999), *Kirmanşah Hikâyesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Bilir, F. Saadet, (2003), *Merv'den Anay Pazarı'na Gülnar*, Etik Yayınları, İstanbul.

Çelik, Şenol, (2000a), “İçel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt XXI, İstanbul.

Çelik, Şenol, (2000b), “XVI. Yüzyılda İçel Yörükleri Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörük Türkmen Vakfı Yayınları, Ankara.

- Çolak, Faruk, (1994), *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukâyeseli Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Erol, Mehmet, (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Gökyay, Orhan Şaik, (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Ahmet, (2012), “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, Volum: 5, Issue: 5, p. 130-148.
- Kaplan, Mehmet, (1976), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Marco Polo Seyahatnamesi*, (Çev. Ömer Güngören), Yol Yayınları, İstanbul 1985.
- Öncül, Kürşat, (2008), “Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı”, *Turkish Studies*, Volum: 3/2, s. 574-581.
- Sakaoğlu, Saim-Ali Berat Alptekin-Yurdanur Sakaoğlu-Esma Şimşek, (1997), *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât, (2010), *Orhun Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Teoman, Zeki, (1990), “Gülner Hatun: Türkmen Oymaklarını Anadolu'ya ilk Getiren Kadın”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 48, s. 30-35.
- Toroslu, Abdullah, (1996), “Gülner Efsanesi”, *İçel Kültürü*, s. 46, s. 25.
- Uygar, Ceyhan Vedat, (1997), “Kırk Kız”, *Milli Folklor*, S. 34, s. 30-47.
- Yıldırım, Seyfullah, (2015), *Kazakların Dariyğa Kız Destanı*, Kalem Kitap Yayınları, Ankara.